

Samir Amins imperialisme-theorie

Luc Metsu

Samir Amin: L'accumulation à l'échelle mondiale. 2 dln. Ed. Anthropos, Paris et Sfan Dakar, 1976 (1970 I)

In *L'accumulation à l'échelle mondiale* (accumulatie op wereldschaal) zet de Egyptische econoom S. Amin zijn visie uiteen op het wereldkapitalisme en zijn effecten op de Derde Wereld. De eerste twee hoofdstukken bevatten wat Amin als de essentie van de ontwikkelingsproblematiek ziet: de wetten van de ongelijke internationale specialisatie tussen centrum en periferie. De auteur verwerpt Ricardo's "comparatief kostenvoordeel" en kiest voor de theorie van A. Emmanuel over de "ongelijke ruil". In navolging van R. Luxemburg benadrukt hij het mechanisme van de primitieve accumulatie, waardoor nog steeds vóórkapitalistische formaties het moeten afleggen tegen de opdringende kapitalistische markt. Volgens Amin zou men meer onderzoek aan deze primitieve accumulatie moeten wijden dan aan bijvoorbeeld monopolievorming.

Amin besteedt uitvoerig aandacht aan de overgang van de periferie van de vóórkapitalistische naar de kapitalistische fase; als gevolg daarvan bezitten de arme landen een verwrongen economie met een overdreven tertiaire sector, te exclusieve nadruk op exportactiviteiten en eenzijdige investeringen in de lichte industrie, dit alles ten dienste van de rijke (ex-)kolonizatoren.

Naast algemene kenmerken van perifere formaties, geeft Amin een beknopte onderverdeling in Amerikaanse, Oosterse en Afrikaanse formaties, waarmee hij poogt deze landen te onderscheiden van later ontwikkelde centrumlanden als Japan. Bij zijn analyse van de sociale klassen in de Derde Wereld vermeldt hij dat de inheemse zwakke bourgeoisie meestal het veld moet ruimen voor een machtiger wordende bureaucratie (burgerlijk of militair), waarin de petite bourgeoisie meer aan bod zou komen. Deze bevering wordt overigens niet met voorbeelden plausibel gemaakt (Amin, 1976, dl. II: 53).

In de laatste drie hoofdstukken komen meer "oppervlakkige" verschijnselen aan bod, aan de hand waarvan de werking van de essentiële krachten zichtbaar wordt. Dit zijn de monetaire mechanismen, het ontbreken van een eigen conjunctuur en de moeilijkheden met de betalingsbalans van de periferie. De tendens is duidelijk: steeds wordt de periferie aan de behoeften

van het centrum aangepast. Overigens lijkt deze illustratie soms wel eens te pessimistisch: als hij vermeldt dat arme landen de conjunctuurschommelingen van de rijke landen opvangen (Amin, 1976, dl. II: 297), dan zou hij er ook kunnen tegenover stellen, dat ze zelf deze schommelingen kunnen verheffen (door stijging van grondstoffenprijzen: petroleum, koffie).

Zoals uit de gebruikte terminologie en thema's al gebleken is, ontwikkelt Amin zijn opvattingen in de context van de dependencia- en de marxistisch-leninistische imperialisme-theorieën. Het opmerkelijke van zijn boek is, dat hij zijn analyse van het imperialisme niet meer, zoals Lenin, Baran en Sweezy, voornamelijk vanuit het centrum verricht en daartoe beperkt, maar dat hij ruime aandacht besteedt aan de periferie. Hij beklemtoont de nauwe verbondenheid van voorkapitalistische en kapitalistische formaties binnen één wereldsysteem, waarbij hij zich keert tegen opvattingen over "duale economie" (Boeke).

Nochtans blijven er na het lezen van zijn boek een aantal vragen en opmerkingen bij de lezer, die zowel te maken hebben met hedendaagse ontwikkelingen op het internationale vlak als met dubieuze historische interpretaties.

Om met het laatste te beginnen: Amin laat het imperialisme (in leninistische zin) beginnen rond 1880, wanneer de mogelijkheden voor een kapitalistische ontwikkeling in het centrum uitgeput raken. De eerste industriële revolutie in Europa en Noord-Amerika zou dan op haar einde zijn, volgens hem. Maar precies rond 1880 kenden Duitsland en Frankrijk een industriële opbloei! En volgens Am. Emmanuel (1) werd in de periode 1870-1914 weinig geïnvesteerd in de kolonies, zodat men van een verwaarlozing van de nieuwe gebieden door de investeerders kan spreken.

Overigens kan men zich ook afvragen wat de bewijswaarde is van het schaars aangedragen statistische materiaal, voornamelijk waar het data over de Derde Wereld in het verleden betreft.

De grote afwezigheid in het boek zijn de multinationale ondernemingen (2) die economisch, noch politiek de plaats krijgen die ze innemen door hun optreden in talloze landen (b.v. Chili, Portugal). Dit komt overeen met de geringe belangstelling van de auteur voor monopolievorming.

Een ernstiger bezwaar lijkt me de betrekkelijke afwezigheid van de politieke dimensie in de relaties tussen de landen (rijk en arm, maar ook onderling). Daardoor wordt een gezamenlijk optreden als dat van de OPEC-landen tot iets onverwachts binnen deze schets van het kapitalistische stelsel. Men kan zich in dit verband ook afvragen of Amin niet de rationaliteit van het kapitalisme overschat heeft. De opkomst van landen als Iran en Brazilië (soms oproerige zetbazen van het westen) kan niet verklaard worden door louter economische theorieën die los staan van politieke realiteiten.

De verwaarlozing van ideologische aspecten in internationale

betrekkingen blijkt uit Amins voorbijgaan aan de Oostblok-landen. Deze landen behoren tot het centrum, ze maken deel uit van het kapitalistische wereldsysteem volgens Amin, maar ik vraag me af of we hun optreden (b.v.: China, Cuba in Angola en Mozambique) steeds uit dezelfde motieven kunnen verklaren als uit die van niet-socialistische landen. Men kan altijd wel economische belangen vinden om een handelwijze te verklaren, maar het is nog maar de vraag of we dan te maken hebben met de ultieme oorzaak dan wel met een bijkomende reden.

De globale analyse van het wereldsysteem door S. Amin wordt m.i. nog te veel beperkt tot het blok rijke landen tegenover het blok arme landen, waarbij de betrekkingen tussen de periferie-landen onderling niet belicht worden: wat gebeurt er met landen die een minder afhankelijke positie verwerven t.o.v. het centrum?

Het lijkt mij een grote verdienste van S. Amin dat hij met zijn handboek (want als zodanig is het bedoeld) de (neo)marxistische economische ideeën over onderontwikkeling wilde verspreiden in Noord-Afrika, maar ik vrees dat hij niet geheel geslaagd is in zijn poging om werkelijk nieuwe inzichten te verkondigen.

De oplossing voor het vraagstuk van de onderontwikkeling ziet Amin in een strategie van self-reliance, maar daar is hij in dit werk niet meer aan toegekomen (3).

NOTEN

1. Arghiri Emmanuel (1972), "White-Settler Colonialism and the Myth of Investment Imperialism." In: *New Left Review*, nr. 73, 54-57.
2. In zijn nawoord van 1971 geeft Amin dit toe (Amin, 1976, II: 431).
3. Zie Samir Amin (1972), "Akkumulatie en ontwikkeling in de hedendaagse wereld - een theoretisch model. De overgangsproblematiek", in: S. Amin, T. Szentes, e.a. 1976, *Imperialisme en onderontwikkeling*. SUN.